

РЕЦЕНЗІЇ

Інна Гороф'янюк
(м. Вінниця)

НОВЕ ДЖЕРЕЛО ПОДІЛЬСЬКОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЛЕКСИКОЛОГІЇ
Краєвська Г. П. Народновиробнича термінологія центральноподільських говірок:
Матеріали до «Лексичного атласу української мови». – Вінниця, 2017

Відсутність сьогодні зведеного *Лексичного атласу української мови* спонукає діалектологів України укладати регіональні тематичні словники, які репрезентують фрагменти лексико-семантичної системи окремих діалектів української мови з проекцією на можливість картографування такого матеріалу. Започаткований проф. Никончуком М. В. прийом презентації лексичного матеріалу за схемою «від значення до слова», де кожному значенню відповідає повний набір поширених на досліджуваній території лексем із фіксацією їхньої формальної, семантичної, лексичної варіативності та локалізації кожної номінативної одиниці, дедалі активніше використовують дослідники (І. В. Сабадош, В. М. Мойсієнко, В. М. Куриленко, Т. П. Терновська, В. Л. Конобродська, І. В. Гороф'янюк та ін.), усвідомлюючи, що такий спосіб уможливує поєднання словника та атласу в єдину працю.

Матеріал Словника Г. П. Краєвської також представлено за семасіологічним принципом: у словникових статтях (а їх понад 650) подано лексеми, зафіксовані авторкою впродовж 2006–2009 рр. за авторською програмою-питальником, з акцентуаційними, фонетичними, словотвірними, лексичними, граматичними варіантами та зазначено локалізацію кожної номінативної одиниці, як-от:

Інструмент для затискання металу під час його обробки: *ж:им¹ки* (65), *за¹жим* (50), *леш¹чата* (3, 30), *тис¹ки* (6, 11, 16, 18-20, 24, 36-37, 39, 43, 45, 47, 49, 56, 61-62, 64, 66), *т¹'іса* (31, 41, 56, 59), *'т¹'іси* (8), *т¹'іс¹ки* (2, 4-5, 7, 9, 12-15, 17, 22-23, 25-29, 32, 34-36, 38, 40, 42, 44, 46, 48, 51-55, 57-58, 60, 63), *шус¹так* (21).

Рецензована робота Г. П. Краєвської пропонує читачеві максимально повний корпус народновиробничої термінології (понад 3500 номінативних одиниць), представлений у центральноподільських говірках, що локалізовані у Вінницькій області (66 н. пп.).

Вибір для дослідження зазначеного ареалу употужнює теоретичне значення роботи, адже, по-перше, термінологія народних ремесел подільського говору не були дотепер об'єктом лексикографічних студій, що дозволить, зі свого боку, удокладнити просторову диференціацію української народновиробничої термінології; по-друге, подільський говір до сьогодні не представлений окремою лексикографічною працею; по-третє, у відповідній літературі можна натрапити на інформацію про західну і східну, північну і південну зони подільського говору, що детерміновано його міждіалектною взаємодією, натомість центральна частина ареалу, у якій, власне, сходяться межі 4-х зазначених зон, донедавна не виправдано залишалася поза увагою діалектологів. Отже, дослідження Г. П. Краєвської заповнює декілька прогалів у сучасному лінгвістичному інформаційному просторі.

Науково вартісними, на нашу думку, є запропонована авторкою структурна організація лексики народних ремесел. Сегментація лексичної системи на тематичні чи лексико-семантичні групи приховує можливості розв'язання загальнотеоретичних проблем

архітектоніки лексичних об'єднань у говірках, характеру відношень між окремими ТГЛ, мотиваційних зв'язків між елементами різних ТГЛ, урешті-решт уможливилює аналіз неозорої сукупності діалектної лексики як структурно упорядкованої цілості.

Репрезентований матеріал засвідчив, що народновиробнича термінологія становлять складну систему, об'єднану внутрішньо- та позамовними зв'язками. Складність лексики народних ремесел як системи засвідчує її ієрархічний поділ на 7 тематичних груп: «Теслярство», «Столярство», «Бондарство», «Стельмаство», «Плетіння», «Ковальство», «Каменярство». У межах виділених груп вичленовано лексико-семантичні групи, які об'єднують слова за належністю до однієї ідеографічної сфери, спільними диференційними ознаками та принципами і засобами номінації, а саме: «Назви ремесла», «Назви майстрів», «Назви майстерень», «Назви інструментів», «Назви процесів», «Назви матеріалу», «Назви виробів, деталей, конструкцій». Терміни в межах ЛСГ взаємодіють між собою та з репрезентантами інших ЛСГ, реалізуючи семантичні, мотиваційні, дериваційні зв'язки між словами.

Рецензована праця довела типологічну рису спеціальної лексики народного говору – термінологічну множинність подільської лексики народних ремесел – максимальну деталізацію позначуваних реалій, існування ряду диференційних назв цих галузей господарства в подільських говірках. Проілюструємо це номінативними рядами 'діжка', 'види діжок за призначенням':

Діжка: *д'їжа* (37, 56), *д'їж* (53), *д'їжка* (1-2, 5-6, 8-36, 38-39, 41-42, 44-48, 50-52, 54-55, 58-61, 63-66), *д'їжчина* (49, 62), *'кад'їб* (4), *'кадоуб* (40).

Діжка для рідких речовин: *д'їжка* (3, 7, 43, 57).

Діжка для сухих речовин: *'кадоуб* (43, 57), *'кад'їб* (3), *'сипанка* (7).

Бочка для зберігання сала: *'бодн'а* (4, 7, 15, 19, 23-24, 28, 31, 34-35, 38, 43, 53, 54, 61-62, 65-66), *'бод'н'а* (1-2, 6, 8, 12, 17-18, 22, 26, 29, 32-33, 36-37, 39-40, 56, 58, 63), *сал'ниці'а* (30), *сал'ник* (21), *'кадка* (51), *ка'душка* (59).

Діжка для замішування тіста: *д'їжа* (19, 23, 29, 31, 33-34, 38, 39, 41, 47, 54, 56-57, 64-66), *д'їжка дл'а х'л'їба* (12, 60), *д'їжка дл'а т'їста* (4), *'п'їкна д'їжка* (7, 14, 18, 35-36, 43, 63), *'п'їтна д'їжечка* (11), *'п'їтна д'їжка* (1, 22, 24, 28, 32).

Заслуговує на схвальну оцінку запропонована 21 лінгвістична карта, що, з одного боку, репрезентує глибоко вмотивовану просторову поведінку зібраних лексем, бо є результатом чесності авторки відносно збору й опрацювання матеріалу, а з іншого боку, на підставі емпірики підтверджують наукову доцільність окреслення центральноподільського ареалу в структурі подільського говору. Повнота зібраного Г. П. Краєвською матеріалу уможливилює ширше картографічне представлення лексики народних ремесел Центрального Поділля.

Практичне значення роботи посилено поданням авторської програми опитування. Це, своєю чергою, забезпечить зіставність матеріалу на користь загальноукраїнських студій лексики народних ремесел. Працю супроводжують також словопоказчик назв та тематичні діалектні тексти, записані авторкою.

Наукову вартість рецензованої роботи визначає також укладання внутрішньодіалектного членування подільського говору та введення в науковий обіг нового автентичного матеріалу, цінного для подальших досліджень буття мови в просторі і часі.

Отож, поза всяким сумнівом, Словник «Народновиробнича термінологія центральноподільських говірок» Г. П. Краєвської заслуговує високу позитивну оцінку як

унікальне явище в подільській регіональній лексикографії, яке також сприятиме збереженню української лексики народних ремесел. Переконані, що Словник викличе значне зацікавлення і в представників інших наук – краєзнавців, етнографів, культурологів, більше – будь-якого українця, залюбленого в живе народне Слово.

Світлана Шабат-Савка
(м. Чернівці)

**СИНТАКСИЧНА НОРМА УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ:
КАТЕГОРІЙНИЙ СТАТУС І СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН**

Харченко С. Синтаксичні норми української літературної мови ХХ – початку ХХІ ст. : монографія / Світлана Харченко; [відп. ред. К. Г. Городенська]. – Київ : Міленіум, 2017. – 417 с.

Упродовж останніх десятиліть у поліпарадигмальному лінгвістичному просторі домінує синергетичний напрям, скерований на вивчення мовних одиниць і категорійних величин у тісній взаємодії із соціокультурними чинниками розвитку суспільства, з антропозорієнтованими параметрами комунікативного процесу, з лінгвоментальністю та мовомисленням народу. Релевантність такого підходу очевидна, оскільки в дослідницьке поле потрапляють найскладніші феномени людського буття, різні типологічні вияви дискурсивної практики людини, лінгвістичні категорії, що, зрозуміло, розширює межі традиційного таксономічного аналізу й увиразнює важливу роль екстралінгвальних чинників у процесі розвитку та становлення української мови. На наше переконання, монографія С. В. Харченко виконана в ракурсі окресленої антропозорієнтованої парадигми і присвячена досить актуальній та важливій проблемі – комплексному аналізу синтаксичної норми української літературної мови в тих чи тих суспільних умовах, визначенню її категорійного статусу та соціокультурного підґрунтя.

Протягом ХХ – початку ХХІ ст. у різних політично-ідеологічних умовах відбувався розвиток і вормування української мови. Через низку несприятливих чинників знівелювалися самобутні, національні риси української літературної мови, що особливо позначилося на її синтаксичному ладові. Водночас упродовж трьох останніх десятиріч відбуваються динамічні процеси на різних мовних рівнях, а поміж ними і на синтаксичному, що потребують вдумливого аналізу, осмислення їх із погляду нормативності, відповідності традиціям і потребам мовної практики, оскільки, як зауважує М. Сулима, «до синтаксичних явищ треба ставитися якнайуважніше та якнайобережніше, бо це ж – архітектура мовна»⁸. Твердження відомого мовознавця стало визначальним і для дослідження Світлани Харченко в ракурсі аналізу синтаксичної норми української літературної мови як об'єднувального складника національної культури.

Монографія має добре продуману структуру, що дало змогу всебічно охопити проблему становлення і розвитку синтаксичної норми української літературної мови

⁸ Сулима М. Проблема літературної норми в українській мові / М. Сулима // Шлях освіти. – 1928. – № 4. – С. 140
255